

szemléző így egy-egy „őscsepelivel” elbeszélgetve, vagy múlt századi forrásokat szemlélve, úgy gondolhatja, hogy itt eredetileg nem is laktak magyarok. Hát ezért, önismeretünk szempontjából is fontos egy ilyen helységnevkivadvány.

Hasznos ez a kiadvány az esetben is, ha valaki meg akarja tudni, hogyan is hívták egy-egy utcát tíz, húsz, harminc, negyven, hatvan évvel ezelőtt, vagy mi volt a házak helyén: erdő, bozót, rét vagy legelő. A mai Táncsics Mihály utcát Hajdú Mihály könyve szerint 1932-ben még Mester utcának hívták, majd Csaba köz lett, 1943-ban Horthy István utca, s egy 1946-ban kelt rendelet szerint „a vitéz Horthy István út pedig Táncsics Mihály útra változtassék”. Ilyen és hasonló, a magyar történelem alakulásával kapcsolatos helynévváltoztatások százaival foglalkozik a szerző. 2725 nevet köt pontosan helyhez, csupán 134 nevet nem tud több évszázad névanyagából lokalizálni, illetőleg „csak” annyit tud megállapítani, hogy Csepel-sziget helynévanyagához tartozik. Ezek jórészt Árpád-kori neveink: 1303 Abraamberke „Ábrahámberke”, 1264 Wunaghkw „Ünagykő”, 1264 kapolnahegh „Kápolnahegy”, 1279 Faydkereky „Fajdkereki, Fajdkasoserdő”, 1264 Chunkawar „Csonkavár” stb.

SZABÓ T. ÁDÁM

VÁRKONYI IMRE, SOMOGY MEGYE HELYSÉGNEVEINEK RENDSZERE

Somogyi Almanach. 41. sz. Kaposvár, 1984. 71 lap

1984 utolsó napjaiban vehettük kézbe a Somogyi Almanach 41. számát, amely a névtan területére kalauzolja az olvasót: Somogy megye ma élő helységneveinek tipológiáját ismerteti. A szerző ezzel a tanulmányával az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága által meghirdetett pályázaton 1982-ben első díjat nyert. A kiadás előtt munkáját tovább bővítette, anyagát gazdagította.

Hazánkban ezideig jelentős földrajzinev-gyűjtemények jelentek meg, amelyeknek gazdag névanyaga további vizsgálódásokra ad lehetőséget /SZABÓ JÓZSEF, MNy LXXX. 507./ A szerző a

somogyi helységnevek rendszerezéséhez a felsorolt fontosabb irodalmon kívül elsősorban KISS LAJOS kézikönyvét, a Földrajzi nevek etimológiai szótárát használta fel. Az itt található adatokat egészítette ki, és helyezte névtani rendszerbe.

VÁRKONYI IMRE bevezetőjében röviden áttekinti a földrajzi-név-gyűjtés legfontosabb eredményeit, majd közli munkája célját és módszereit.

„Az alábbiakban a mai /1983/ Somogy megye földrajzi nevei közül a helységneveket fogom vallatóra: milyen módon keletkeztek, mit mondanak számunkra keletkezésükről, mi volt a mai név esetleges jelentése a névadás idején, alkotnak-e valamilyen névtani rendszert, amelyek segítenek fényt deríteni a magyar helységnevadás történetére, típusaira.” /4/ Névtani vizsgálata két szempont alapján történik, egyrészt a névadás indítéka oldaláról, másrészt, hogy ezt milyen nyelvi eszközzel fejezték ki a névadók. Nagyon fontos és elkerülhetetlen kérdést tisztáz: mikor beszélhetünk magyar névadásról. Ez különösen azért szükséges, mert Somogy helységneveinek nagy része nem magyar, hanem szláv /többnyire délszláv/ eredetű. Ebből következik az, hogy munkáját két nagy fejezetre osztja: Magyarok adta nevek és Nem magyarok által adott nevek. Magyarok adta helységnevek tekinti mindazokat, amelyek elnevezése „... a magyar névadási szokások, és a magyar nyelvre jellemző jegyek alkalmazásával történt...” /4/ Csak abban az esetben kerülnek helységnevek a második csoportba, ha ezen tulajdonságok nem állapíthatók meg róla. /E településnevek száma kevés Somogyban, mindössze 27./

A tanulmány legterjedelmesebb részét a magyarok által adott helységnevek tipológiája képezi /9--54/. Hat fő típust alkalmaz a rendszerezésben, ezeken belül altípusok találhatók aszerint, hogy milyen a névadás eszköze, így: képző és utótag nélküli /puszta helynevek/, képzővel /-d, -di, -gy, -s, -i, -ó, -e stb./ vagy utótaggal /falva -fa, -háza, -hida, -fürdő, -úr stb./ ellátottak-e azok. A megye helységneveinek majdnem 90 %-át magyarok adták. Ezek közül a legrégebbek azok a nevek, amelyek arra utalnak, hogy a települést birtokosáról, tulaj-

donosáról, alapítójáról nevezték el /53 //. Természetesen ezek nem mind puszta személynévek, hanem legtöbbjük képzővel, utótaggal vagy megkülönböztető előtaggal ellátott név. A besorolást segítette az a névtani tény, hogy a puszta személynévből alakult helységnevek típusa kimondottan magyar névadási sajátosság, a környező népek nem éltek ezzel a lehetőséggel. Ezért mondható bátran, hogy magyarok nevezték el ezeket a településeket annak ellenére, hogy ezek a tulajdonnevek többnyire szláv személyi eredetűek. Az előfordulási gyakoriság szerint ezt a típust követik a tájra vagy annak valamely jellegzetességére utaló településnevek /26 //. Ebbe a csoportba tartoznak a puszta közsőből, a tájra utaló köznévből keletkezett és a táj jellegzetes állat- és növényvilágáról elnevezett helységnevek. A következő típusoknál hirtelen számszerű csökkenés tapasztalható. Így a templom titulusáról elnevezett /ún. patrocíniumnevek/ és a törzsi vagy népnevekből keletkezett helységnevek száma már csak 7-7 /, s ennél valamivel kevesebb a foglalkozásra, társadalmi helyzetre utaló településnevek száma /5 //. A vásártartás napjáról elnevezett falunevek száma a megyében jelenleg csupán kettő.

Érdemes megjegyezni, hogy e ritkább névadási módokkal a szerző hasonló részletességgel foglalkozik; nézőpontokat, véleményeket ütköztet, történelmi és szakirodalmi adatokkal támasztja alá elképzeléseit a névadás okairól, indítékáról. Az egyes altípusoknál betűrendben találjuk a helységneveket. Zárásként az első előfordulás idejét és az első bejegyzett névalakot olvashatjuk. Ezt követi a név eredetére, etimológiájára vonatkozó magyarázat.

Az összefoglalásban külön összegezi az elő- és utótaggal ellátott helységneveket is, ezeket szám szerint közli, hogy röviden elemezhesse a megyére jellemző helységnevévadást. Tizenkét különböző előtag található kettő vagy annál több esetben a megye településneveinél. Természetesen ezek közül a leggyakoribb Somogy- /24/, ezt követi a Balaton- /17/ és a Kapos- /11/ előtag, mindhárom tulajdonnévi eredetű. Ezek felvétele legtöbb esetben mesterségesen történt, részben azért, hogy zavaró

névazonosságot kiküszöböljék, részben azért, hogy a tájékoztató-
dást elősegítsék. Az utótagok fajtája és száma nagyon változa-
tos, legtöbbször a -fa, /-falva, -falu, -falud/ [9], a -lak,
/-kislak, -újlak/ [7] és a vár [6] fordul elő, egy-egy eset-
ben pedig a -háza, -hida, -fő, -fok, -hegy járul az alapszóhoz.
Ezen típus keletkezési idejéről más-más vélemények alakultak
ki, az viszont biztos, hogy a megkülönböztető előtagokhoz ké-
pest jóval korábbiak /XII--XIV századiak?/. A -falva / -fa/
végű helységnevek magas száma bizonyítja KÁLMÁN BÉLA megállá-
pítását, miszerint ez az összetett helynévtípus főként a
/Nyugat-/Dunántúlra jellemző s a XVII--XVIII. században -fa
utótagúvá rövidült /A nevek világa, 163./. Természetesen ez a
szám jóval magasabb lenne, ha a régi, más településbe beolvadt
vagy elnéptelenedett falvak nevét is vizsgálnánk /pl. a Kapcs-
várhoz tartozó Ivánfa; Herántfa, Ipoldfa, Kátfa, Kuntha, Mó-
ricfa stb./

A kötet külön értéke, hogy névmutatóval van ellátva. A
betűrendbe szedett helységnevek után római számmal a főtípus,
arab számmal és betűvel az altípus következik, majd az oldal-
számok, ahol a településnevekről /annak elő- vagy utótagjáról
stb./ olvashatunk.

VÁRKONYI IMRE kötete hasznos kézikönyve lesz mind a szak-
embereknek, mind a helytörténet kutatóinak. De haszonnal for-
gathatja minden Somogy megyei lakos, akit érdekel közvetlen
szülőföldje helynévadása. Rendszerezése logikus, tömör; minden
következtetése és észrevétele megalapozott. Külön meg kell em-
lítenünk a Somogy megyei nyomdát az esztétikus kivitelezéséért.

FÜLÖP LÁSZLÓ

MADAS JÓZSEF, PÉCS BELVÁROSÁNAK UTCANEVEI. Pécs, 1979.

Már készen volt az évtizedes gyűjtőmunka kéziratosa anyaga
/amelyet a szerző „Pécs-belváros telkei és házhelyei” címen
tett közzé. Ismertetését lásd NÉ. 7. sz. 140--5. lapján/, ami-
kor a szerzőtől fenti dolgozata megjelent. Nyomban rá kell